

Esther Razanadrasona

1 Janvier 1892—14 Avril 1931

Varacaram-bato, varacaram-barahina, varacaram-dricotra... misy tononkira iray miandoha amin' izany ohatrohatra izany, miriorio ao antsaiko, eta volana maromaro izao tia-ko hanaikalazana ny fahatsiarovako an' io Vehivavy Mpanao tononkira io, nefa tsy mbola nety tanteraka ho hira na ho teny skory.

Ohatrohatra nindramina tamin' ny fahendren' ny Ntsolontsika sy ny Greka tranainy ny roa voalohany: ny fahatelo kosa dia tafiditra tao antsohako, niaraka tamin' ny rivotra avy atsinanana, indray hariva raha nizaha an' i Mpanankasina izay mambomba ilay nofo tanora sy ilay loha feno hira, tany ankoatry ny havoana ny masoko.

Teny foana mantsy izany rehetra izany, satria tsy hifanojo amin' ilay olona isanonantsika intsony, na fiteny inona na fiteny inona mivoaka ny vava mbola nofo!

Ao ambadiky ny vato saron' ny tany ao, ao ambanin' ilay fonjambarahina, lazain' ny angano ateniaina ho manindry ny trairan' izay efa voaverina amin' ny tanimanga nian-dohana: eny, any ho any, mbola lavitra noho ny toer na hahaterahan' ny rivotra sy hatorian' ny masoandro... any amin' izany kontinanta hafa noho ny dimy fantatra izany, no monina i Anja-2, ilay sady asa, no fitiavana, no marika, no tononkira velona, vao volana vitsivitsy foana izay!

Tsy ho toy ny manohy ny tilikambo tsy vita tao Babela ve isika, raha mitady ho reny amin' ny firadaradan' ny tenin' ny olombelona i Marina fa te-hanatrika azy, te-ho eo antsohany izay rehetra soratana hahatsiarovana azy. Herimpo very maina anefa izany raha tsy ny fo, ny tena fo, no miteny.

Impito nikezaka hanatontosa an' izany aho, nefa vao indroa mbaramin' izao, raha be, no nahafa kely. Ny voalohany dia vao haingankaingana izay, raha vao neken' ny *Journal des Poètes* ny hevitra, hanokana fitadidianana tehibe anttanandrasoa, izay hifurimboman' ny Mpanao tononkira eran' izao tontolo izao, ary hatao amin' ny taona ho avy, any Bruxelles.

Inona indray anefa no mbola azako hambara momba an' io olona nitardalana ahy io, efa miboatra ny 10 taona izao?

Jereko ny fitoeram-bokiko: na dia laharana iray manontolo aza hanampy eo, dia mbola tsy ho ritra ny azo lazaina momba an' Itompokovavy.

An' ny mpitantara any aoriana izany: ny manomana ho azy ireny ny « ho enti-manana » an' izany no anjarantsika.

Lazao tsotra ary fa isan' ny reharehantsika marina izy. Ny porofon' izany ve? Atsy ho atsy kokoa, rehefa tofoky ny teny alabatra sy ampito-viam-peo fotsiny ny olona eto, ka mila zavatra ankoatran' izany taralila mankadilo izany — amin' izay vao hibaribary sy ho fantatra izany.

Ny mahafaly ahy indrindra dia izao: tsy mba niandry izany fifohan' ny fahalalana izany ny tany Andaf, rehetra any, fa efa mametraka ny anaran' i Esther Razanadrasona eny antampon' ny avo sahad.

Ity tononkira avoakan' eto am-bany ity, dia isan' izay nambaho fa tany indrindra. Abatsiarovako ilay tapaka tononkira fahagola hany voalohany amin' ny asan' i Sapto de Mytilène, ka hita ao amin' ny *Traité du Sublime* nataon' i Longin, izy ity », hoy ny mpanoratra italiana malaza iray nandika azy amin' ny fiteny.

Iray amin' ny arivo ny Mpanao tononkira azo ampitahaina sy voataha amin' ny « geza » toy izany.

Mampirehareha ny maha-mpiray tan-drizana amin' ny olona toy itony!

J. - J. RABEARIVELO

F. B. 19 août 1931